

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Директор Інституту держави і права імені В.М. Корецького НАН України

Скрипник О.В.
«20» вересня 2023 р.

ВИСНОВОК

Інституту держави і права НАН України
про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Палій Наталії Олегівни на тему: «Теоретико-правовий аспект протидії дискримінації жінок з вразливих груп», поданої на здобуття ступеня доктора філософії у галузі знань 08 «Право»
за спеціальністю 081 «Право»

ВИТЯГ

з протоколу № 5 засідання фахового семінару відділу теорії держави і права від 19 вересня 2023 р.

Присутні: д.ю.н. Оніщенко Н.М., д.ю.н. Пархоменко Н.М., к.ю.н. Богініч О.Л., к.ю.н. Тарахонич Т.І., к.ю.н. Сунегін С.О., к.ю.н. Васецький В.Ю., к.ю.н. Клещенко Н. О., к.ю.н. Трегубов Е.Л., к.ю.н. Окунів І.С. аспіранти Палій Н.О., Вервейко І.Д., Люлько С.А, Гаращенко В.В., Тетруєв К.К.

Порядок денний:

Обговорення дисертаційного дослідження аспіранта відділу теорії держави і права Інституту держави і права імені В.М. Корецького НАН України Палій Н.О. на тему: «Теоретико-правовий аспект протидії дискримінації жінок з вразливих груп», поданого на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» щодо її рекомендації для попереднього розгляду та захисту у разовій спеціалізованій вченій раді. Тема дисертаційного дослідження затверджена Вченою радою Інституту держави і права імені В.М. Корецького НАН України, протокол № 4 від «26» березня 2019 р.

Слухали:

Доповідь здобувачки ступеня доктора філософії Палій Н.О. по дисертації на тему «Теоретико-правовий аспект протидії дискримінації жінок з вразливих груп», яка подана на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право».

Виступаючи, доповідачка, у першу чергу, обґрунтувала актуальність теми дисертаційного дослідження та визначила його мету.

Так, актуальність теми дисертаційного дослідження обумовлена наступним:

по-перше, проблеми забезпечення рівних можливостей жінок і чоловіків у всіх сферах завжди були присутні в Україні та світі і надалі залишаються не вирішеними. Незважаючи на нормативно-правове закріплення правового регулювання досліджуваної проблематики, слід констатувати, що на даний час в Україні достатньо низький рівень розуміння населенням гендерних проблем. Проблеми дотримання прав жінок гостро постають щодо всіх жінок, та найбільш актуальними вони є для жінок з вразливих груп. Важливим є визначення, які саме категорії жінок можуть бути віднесені до "вразливих груп". Це стане основою для створення чіткого та комплексного правового захисту для цих категорій жінок. До повномасштабного вторгнення йшлося про внутрішньо-переміщених жінок (це поняття з'явилося у законодавстві у 2014 році), жінок, що проживають у сільській місцевості, ромських жінок, жінок з інвалідністю, жінок, хворих на ВІЛ-СНІД. З 2014 року з'явилися нові категорії жінок, які потребують особливого захисту, а саме: жінки, які проживають на окупованій території та на лінії розмежування, жінки, які є членами сімей військовослужбовців та інші. Особливо нагальними та важливими є питання захисту прав свобод та законних інтересів цих категорій осіб. Адже впровадження європейських стандартів рівності наразі має переважно декларативний характер;

по-друге, необхідністю дослідження поняття «гендерно-обумовлене насильство», яке не розроблене в національному та зарубіжному науковому просторі, однак, потребує в комплексного аналізу з огляду на розробки конкретних стратегій та вдосконалення механізмів захисту прав жінок у сучасному суспільстві;

по-третє, удосконаленням чинного законодавства, як одного із ключових завдань в процесі здійснення в Україні реформ в економічній, політичній, соціальній, правовій та інших важливих сферах суспільних відносин, які б відповідали тенденціям розвитку правовідносин у ХХІ ст. Саме розуміння причин та контекстуальних особливостей дискримінації жінок з вразливих груп є ключовим для розробки ефективних стратегій захисту їх прав. Аналіз передумов виникнення дискримінації дозволяє виявити глибинні причини цього соціального явища і спрямувати увагу на потребі змін у правовій та соціокультурній парадигмі. Дослідження, звертає увагу на сучасні тенденції та особливості дискримінації, враховуючи сучасний соціокультурний та політичний контекст. Це дозволить не лише зрозуміти вже існуючі проблеми, але і передбачати можливі нові виклики та шляхи їх вирішення. Окрім того, дослідження покликане виявити

потенціал для удосконалення законодавства щодо дискримінації жінок з вразливих груп. Це може включати розробку нових нормативних актів, поліпшення механізмів їх виконання та впровадження спеціальних програм. Усе це разом формує основу для розробки ефективних стратегій протидії дискримінації та покращення правового захисту жінок з вразливих груп в сучасному суспільстві. Визначення причин дискримінації жінок з вразливих груп, може сприяти покращенню правового захисту цих категорій. Аналіз передумов виникнення дискримінації дозволить поглибити розуміння цього явища та виокремити специфіку сучасного етапу його розвитку.

Відповідно до вищевказаного, необхідність наукового дослідження та переосмислення причин виникнення дискримінації жінок з вразливих груп є важливим кроком у розумінні та боротьбі з цією проблемою. Дослідження включає вивчення і аналіз теоретичних та правових аспектів дискримінації, а також визначення концептуальних причин, що лежать в його основі. Саме тому метою даного дослідження є здійснення теоретико - правового аналізу причин виникнення дискримінації жінок з вразливих груп і визначення можливих шляхів і засобів протидії такій дискримінації.

Далі, здобувачкою було озвучено завдання, об'єкт та предмет пропонованого до уваги дослідження, визначено загальну структуру роботи та методи, що були використані у процесі дослідження. Також, у стислій формі було зазначено про результати апробації основних положень та рекомендацій по дисертації, сформульовано основні положення її наукової новизни та висновки, до яких прийшла дисертантка у процесі проведеного дослідження.

Після закінчення доповіді до Палій Н.О. учасниками фахового семінару були поставлені наступні запитання.

Проф., д.ю.н. **Пархоменко Наталія Миколаївна:** Наталія Олегівна, з огляду на те, що питання рівності, в тому числі, гендерної рівності, неодноразово досліджувалась як в межах вітчизняної науки, так і зарубіжної, при чому не лише через призму правових підходів, але й філософських, культурологічних, релігійних тощо, поясніть, будь-ласка, в чому Ви вбачаєте Ваш особистий внесок у вирішення проблем протидії дискримінації жінок з вразливих груп та в чому полягає новизна Вашого дисертаційного дослідження?

Відповідь: Дякую за запитання. Цілком погоджусь, що питання рівності, в тому числі, гендерної рівності, були і залишаються об'єктом дослідження у різних галузях не лише української, але й зарубіжної науки та є предметом дослідження на рівні дисертацій, монографій, наукових статей тощо. Однак, незважаючи на це, спеціального комплексного дослідження теоретико-правових аспектів протидії дискримінації жінок з вразливих груп немає. Наукова новизна отриманих результатів полягає у тому, що це одне з перших у вітчизняній юридичній науці дослідження, яке комплексно аналізує теоретико-правові аспекти протидії

дискримінації жінок з вразливих груп. Зупинюсь на найважливіших результатах. Уперше:

- систематизовано критерії віднесення жінок до вразливих груп: зокрема, соціально-економічний статус, доступ до освіти та системи охорони здоров'я, наявність дискримінації чи насильства, потреби у захисті та підтримці, географічна віддаленість від чого, вразливість внаслідок воєнного конфлікту, етнічне походження тощо;

- визначено підходи до розуміння та визначення поняття "жінки з вразливих груп", враховуючи їх особливі потреби, соціокультурний контекст та ставлення суспільства до цих категорій;
- розроблено авторські дефініції понять «жінки з вразливих груп» («жінки, які перебувають у особливо вразливих і незахищених станах у суспільстві через різні фізичні, соціальні, економічні, культурні, політичні чи інші життєві обставини») та «гендерно-обумовлене насильство» («насильницькі дії, які вчиняються особою однієї статі, з мотивів приналежності іншої особи до протилежної статі»);
- визначено поняття «протидія дискримінації жінок» у вузькому розумінні - як систему заходів, що здійснюються різними суб'єктами (органами держави, органами місцевого самоврядування, громадськими організаціями, правозахисними групами та окремими громадянами) з метою припинення дискримінації жінок: протидія обмеженням у визнанні, реалізації або користуванні правами і свободами або привілеями в будь-якій формі, відповідно до законодавства; надання необхідного захисту та допомоги постраждалій особі; відшкодування їй завданої шкоди та притягнення до відповідальності винних осіб та в широкому сенсі - як систему дій, засобів, механізмів, передбачених законодавством і спрямованих на запобігання, усунення, зменшення або ліквідацію негативного впливу фактів дискримінації, поновлення порушених прав та захист інтересів шляхом компенсації за заподіяну моральну й матеріальну шкоду та притягнення до відповідальності винних осіб у порядку, передбаченому законодавством.

К.ю.н., ст.н.сп. **Богініч Олег Леонідович**: які засоби (методи) протидії та чому ви виділили за результатами вашого дослідження, та чи є вони, на вашу думку, достатніми?

Відповідь: Дякую за запитання. Відповідаючи на нього, я хотіла б зазначити, що без сумніву протидія будь-якому явищу, методи і засоби боротьби з ним обумовлюються сутністю явища. Необхідність розгляду питання про протидію дискримінації жінок з вразливих груп обумовлена значною кількістю випадків дискримінації особливо в умовах війни. Дослідження інституційного механізму протидії дискримінації жінок з вразливих груп було б не повним без

визначення сутності поняття «протидія», яким визначається спрямованість антидискримінаційної політики держави.

Чинне законодавство не дає поняття протидії дискримінації, а також не дозволяє розмежувати поняття протидії дискримінації та запобігання дискримінації; не містить роз'яснення про те, які із цих заходів є протидією, а які – запобіганням дискримінації. Проаналізувавши широкий спектр наукових підходів щодо термінів, дефініцій та понять, які стосуються протидії дискримінації жінок, можемо навести свій варіант визначення поняття у вузькому розумінні. Протидія дискримінації жінок – це система заходів, що здійснюються різними суб'єктами (різними інституціями держави, органами місцевого самоврядування, громадськими організаціями, правозахисними групами та окремими громадянами) з метою припинення дискримінації жінок – обмежень їх у визнанні, реалізації або користуванні правами і свободами або привілеями в будь-якій формі, відповідно до чинного законодавства, надання необхідного захисту й допомоги постраждалій особі, відшкодування їй завданої шкоди та притягнення до відповідальності винних осіб.

Водночас в широкому розумінні кожна дія спрямована на порушення прав і охоронюваних законом інтересів особи, що має дискримінаційний характер, є фактично правопорушенням, а отже викликає встановлену законодавством протидію або сукупність протидій. Такі протидії можуть включати: недопущення самого факту дискримінації, шляхом встановлення заборон, правил регулювання, в тому числі, передбачення відповідальності за їх порушення. В поняття «протидія» можна включати і ліквідацію дискримінації, тобто припинення або знищення факту дискримінації чи умов що її створили або сприяли створенню. Таким чином, протидія дискримінації в широкому розумінні цього поняття – це система дій, засобів, механізмів, передбачених законодавством і спрямованих на запобігання, усунення, зменшення або ліквідацію негативного впливу фактів дискримінації, поновлення порушених прав та захист інтересів шляхом компенсації за заподіяну моральну та матеріальну шкоду та притягнення до відповідальності винних осіб у порядку передбаченому законодавством.

В умовах збройної агресії Росії та повномасштабної війни особливо важливим є визначення функцій та повноважень органів, які сприятимуть протидії дискримінації вразливим категоріям осіб. Говорячи про протидію слід також зазначити, що такі заходи, як навчання, дослідження, які на перший погляд повинні сприяти запобіганню дискримінації, насправді також сприяють протидії їй. До того ж, протидіяти дискримінації жінок та попереджати її допомагають закони, які регулюють саме ці питання. На нашу думку, важливим є дотримання принципу ієрархії законодавчих актів та запобігання потрапляння в законодавчу базу дискримінаційних норм.

За результатами дослідження ми виділяємо наступні засоби (методи) протидії дискримінації жінок з вразливих груп в Україні та удосконалення

механізмів боротьби з гендерною нерівністю: 1) чітке законодавче визначення понятійно-категорійного апарату, зокрема поняття «вразливості», та визначення тих категорій жінок, які мають особливі потреби та ризики, з якими стикаються ці групи в нашій країні; розробка критеріїв вразливості як один із способів системного підходу до визначення та класифікації осіб, які потребують особливої уваги та захисту; визначення категорійно-понятійного апарату, зокрема термінів "протидія", "запобігання" та "ліквідація" дискримінації жінок, з метою уточнення їхнього змісту та співвідношення для вироблення заходів та стратегій, які можуть використовуватися для боротьби з дискримінацією жінок, та визначення, які аспекти більш акцентуються на запобіганні дискримінації, а які - на її ліквідації; 2) забезпечення наукової обґрунтованості політики, на підставі чого будуть розроблені ефективні заходи, що враховуватимуть потреби різних вразливих категорій жінок. 3) обмін досвідом з іншими країнами з метою запозичення найкращих результатів в сфері протидії дискримінації жінок; 4) розроблення адаптованих індивідуалізованих рішень, які спрямовані на поліпшення становища жінок з вразливих груп та забезпечення гендерної рівності, враховуючи різноманітність і взаємодію різних факторів, що впливають на життя жінок з вразливих груп (вік, етнічна належність, інвалідність, соціальний статус тощо); 5) виявлення законодавчих прогалин, що перешкоджають реалізації прав жінок з вразливих груп; 6) зміна міжнародних підходів до миротворчості та миробудівництва, що передбачає активне залучення жінок у процес прийняття рішень, укладення мирних угод та утвердження стабільності після конфлікту; 8) гендерно чутлива політика повинна ґрунтуватися на принципах рівності та інклюзивності, що враховують потреби та інтереси різних груп населення, включаючи жінок з вразливих груп.

Відповідаючи на запитання, чи є передбачені законодавством заходи протидії дискримінації достатніми, переконані, що дане питання потребує наукових досліджень. Саме наукові рекомендації є підґрунтям удосконалення механізмів протидії дискримінації жінок, особливо з вразливих груп.

К.ю.н., ст.н.сп. **Тарахонич Тетяна Іванівна**: У контексті предмета Вашого дисертаційного дослідження виникає питання щодо виокремлення критеріїв класифікації жінок з вразливих груп.

Відповідь: Насамперед, дякую за запитання. Дійсно, у дисертаційному дослідженні ми звертаємо свою увагу лише на певні категорії жінок з вразливих груп, оскільки, у зв'язку з обмеженим обсягом дослідження не маємо змоги зупинитися абсолютно на всіх категоріях жінок з вразливих груп. Ми вважаємо за необхідне, в першу чергу, розглянути ті категорії жінок, які в умовах збройної агресії на території України потребують особливого захисту. Виділення саме таких категорій жінок пов'язане з тим, що у свій час, у 2018 році відбулися

Парламентські слухання, які були присвячені проблематиці протидії дискримінації жінок з вразливих груп. З цього моменту в полі зору вчених перебувають питання протидії дискримінації жінок з вразливих груп.

До повномасштабного вторгнення йшлося лише про внутрішньо-переміщених жінок та дівчат (це поняття з'явилося у законодавстві з 2014 року), жінок, що проживають у сільській місцевості, ромських жінок, жінок з інвалідністю, жінок, хворих на ВІЛ-СНІД. Після 2022 року з'явилися нові категорії жінок, які потребують особливого захисту, а саме: жінки, які проживають на окупованій території та на лінії розмежування, жінки, які є членами сімей військовослужбовців та інші.

Аналізуючи критерії вразливості щодо жінок можна стверджувати, що жінок з вразливих груп можна визначити, як жінок, котрі потрапили у складні життєві обставини та потребують особливого захисту для відновлення та збереження їх прав та законних інтересів. Віднесення саме цих категорій жінок до вразливих пов'язане з наявністю дискримінації на підставі статі, яка загострюється присутністю інших складних життєвих обставин. Зокрема, упереджене ставлення з боку частини суспільства до жінок-ромів спричиняє дискримінацію у сфері охорони здоров'я, освіти, соціального захисту.

За результатами дослідження було удосконалено критерії поділу жінок з вразливих груп: 1) категорії із соціально-економічним статусом (наприклад, безробітні, жінки з низьким рівнем доходу); 2) вікові категорії жінок; 3) жінки з особливими потребами (наприклад, внутрішньо-переміщені жінки, жінки, які проживають на лінії розмежувань, жінки – члени сімей військовослужбовців, жінки з маленькими дітьми, жінки з інвалідністю); 4) етнічне походження (наприклад, жінки - роми); 5) географічна віддаленість (наприклад, жінки, які проживають у сільській місцевості);

К.ю.н. Сунгін Сергій Олександрович: Що Ви розумієте під поняттям гендерні стереотипи і чи всі гендерні стереотипи можна вважати такими, що сприяють дискримінації жінок або чоловіків?

Відповідь: Дякую за запитання. Відповідаючи на нього, хотіла б зазначити, що гендерні стереотипи - це узагальнені, часто спрощені уявлення про те, які поведінкові, соціальні чи культурні риси вважаються відповідними для чоловіків та жінок. Вони можуть включати уявлення про те, які ролі, відносини, властивості та можливості приписуються кожній статі. Багато гендерних стереотипів існують у суспільстві, і деякі з них, можуть мати вплив на виникнення дискримінації. Наприклад, стереотип, що чоловіки краще підходять для лідерських позицій, може призвести до відсутності можливостей для жінок у отриманні керівних посад. Однак не всі гендерні стереотипи завжди прямо сприяють дискримінації. Деякі можуть бути нейтральними, або навіть допомагати в певних ситуаціях. Для прикладу доцільно згадати арабські культури, включаючи країни Близького

Сходу, які часто мають власні гендерні стереотипи, які впливають на роль та очікування щодо жінок. Деякі з цих стереотипів можуть мати позитивний вплив на арабських жінок (наприклад сильні сімейні зв'язки). В арабських культурах часто надається велика вага родинним відносинам. Це може забезпечити підтримку та захист для жінок, особливо в складних ситуаціях. У деяких випадках, стереотипи, які пропагують скромність та приборкання в громадському житті, можуть надавати жінкам захист від небажаного уваги або навіть небезпеки.

Отже, не всі гендерні стереотипи можна розглядати як пряму причину дискримінації, але багато з них можуть впливати на уявлення та можливості осіб у суспільстві. Однак важливо пам'ятати, що навіть позитивні стереотипи можуть мати свої межі та призводити до обмеження можливостей жінок у певних аспектах їхнього життя. Збалансоване та освічене розуміння цих стереотипів дозволяє краще використовувати позитивні аспекти та одночасно працювати над подоланням негативних впливів.

Після відповідей на запитання учасників фахового семінару було озвучено **висновок наукового керівника** доктора юридичних наук, професора, академіка НАПрН України, Заслуженого юриста України, заступника директора з наукової роботи Інституту держави і права імені В.М. Корецького НАН України **Оніщенко Н.М.** з оцінкою роботи здобувачки у процесі підготовки дисертації та виконання індивідуального плану наукової роботи та індивідуального навчального плану.

Висловлюючи свою позицію щодо наукового рівня дисертації, рівня ефективності виконання здобувачки індивідуального плану наукової роботи та індивідуального навчального плану, Оніщенко Н.М. відзначила наступне.

Дисертаційне дослідження Палій Наталії Олегівни на тему «Теоретико-правовий аспект протидії дискримінації жінок з вразливих груп» присвячене важливій для вітчизняної юридичної науки і практики тематиці та є актуальним як для юридичної науки, так і правозастосовної практики.

Проблематика дисертаційного дослідження є надзвичайно актуальною в умовах сьогодення, оскільки стосується реальних викликів та загроз, які нависли над українською державністю, її суспільством і громадянами, їх інтересами та цінностями, причому як матеріальними, так і нематеріальними. Суспільно-політична та військово-політична ситуація в Україні мотивує представників вітчизняної юридичної думки по-новому оцінити стан забезпеченості та захищеності жінок з вразливих груп.

Основним напрямом дослідження є суспільні відносини у сфері виникнення, поширення та протидії дискримінації жінок з вразливих груп. Класифікація категорій жінок з вразливих груп вкрай важлива, оскільки дозволяє чітко ідентифікувати групи, які потребують особливої уваги та захисту. При цьому важливо враховувати, що динаміка суспільних відносин може змінювати ступінь

вразливості цих груп. Такий підхід дозволяє адаптувати заходи та політику до нових умов та викликів, забезпечуючи ефективний захист прав цих жінок. Також, дослідження поняття гендерно-обумовленого насильства є надзвичайно важливим і актуальним. Враховуючи заплутаність і різноманітність цього явища, чітке визначення та аналіз його складових є ключовим для розробки ефективних стратегій протидії та захисту потенційних жертв. Крім того, важливо враховувати різні способи включення жінок у миротворчі процеси, щоб забезпечити не лише рівність, а й максимальну ефективність вирішення питань, пов'язаних із збереженням миру та стабільності. Такий підхід дозволяє врахувати гендерні перспективи та потреби у важливих миротворчих ініціативах.

Вищевказані аспекти, а також чимало інших проблем, свідчать про нагальну потребу здійснення спеціального наукового дослідження, спрямованого, серед іншого, на вироблення рекомендацій з удосконалення правового регулювання найважливіших суспільних відносин.

Насамперед, це стосується визначення дефініції «жінки з вразливих груп», забезпечення належних гарантій реалізації прав і свобод жінкам з вразливих груп, вирішення питань, які пов'язані з інтерпретацією змісту закріплених у праві соціально значущих понять і категорій, а також удосконалення процедурних аспектів правозастосовної діяльності.

З огляду на зазначене, в сучасних умовах особливого значення набуває дослідження питань, пов'язаних з втіленням у правовій діяльності основоположних світоглядних концептів та ідей, які формують розуміння досліджуваної категорії та впливають на подальше якісне забезпечення ефективної правозастосовної діяльності.

У країнах Європейського Союзу надання захисту жінкам з вразливих груп від дискримінації є важливим завданням, якому приділяється особлива увага. Ця мета досягається за допомогою різноманітних заходів, включаючи прийняття законів і нормативно-правових актів, створення програм та проектів, інформаційно-освітню діяльність та сприяння активної участі жінок з вразливих груп у прийнятті рішень на всіх рівнях управління.

У контексті адаптації внутрішнього законодавства до права ЄС важливо вивчати та аналізувати правові акти країн ЄС щодо протидії дискримінації жінок з вразливих груп. Це дозволить використати європейський досвід у вирішенні цього питання та сприятиме міжнародній співпраці.

Крім того, як показали результати дисертаційного дослідження, у сучасному світі особливо актуальними є питання участі жінок у миротворчих процесах і миробудівництві. Зростаюча складність конфліктів і загрози міжнародного миру вимагають більш широкого та різноманітного підходу до їх вирішення. Участь жінок у цих процесах сприяє різноманітності поглядів та наявності досвіду, що сприяє збалансованій та компетентній стратегії миробудівництва. Також, залучення жінок у миротворчі процеси є важливим для впровадження соціальних

та гуманітарних програм. Активна участь жінок у миробудівництві та миротворчих процесах є суттєвим кроком у забезпеченні стійкого та довготривалого миру в сучасному світі.

Слід звернути увагу, що в межах наукового дослідження робиться акцент на такому терміні як «гендерно-обумовлене насильство», яке набуло особливої актуальності після повномасштабного воєнного вторгнення на територію України. Дослідження висвітлює складність цієї проблеми в контексті воєнних конфліктів і надзвичайних ситуацій, а також висуває рекомендації щодо запобігання та протидії гендерно-обумовленому насильству. Важливим аспектом є інформування суспільства, підвищення свідомості про цю проблему та розробка ефективних заходів для захисту прав жінок. Авторка дисертації проводить глибокий аналіз українського та зарубіжного законодавства з метою пізнання поняття «гендерно-обумовлене насильство», а також звертає увагу на визначення видів останнього у законодавстві зарубіжних країн та національному законодавстві.

У зв'язку із вказаним у дисертаційному дослідженні Палій Н.О. обґрунтовувано доводиться думка щодо необхідності більш змістовного дослідження юридичної категорії «жінки з вразливих груп», «гендерно-обумовлене насильство», «протидія дискримінації жінок» в контексті загальної теорії держави і права.

Саме тому актуальність тематики дисертації Палій Н.О. не викликає сумніву, оскільки має сучасний, практично та теоретично витребуваний характер.

Виконані аспіранткою індивідуальні плани наукової роботи та навчання засвідчили, що Палій Н.О. зарекомендувала себе у якості самостійної дослідниці, яка на основі акумульованих знань спроможна продукувати нові наукові ідеї та концепції, необхідні для розв'язання комплексних проблем у галузі права. Освітня складова програми навчання виконана аспіранткою у повному обсязі.

Наукова робота Палій Н.О. підготовлена самостійно, має аналітичний характер та є однією з перших у вітчизняній юридичній науці, що піднімає питання про необхідність дослідження такого явища як «гендерно-обумовлене насильство», визначення категорії «жінки з вразливих груп» із урахуванням сучасних наукових здобутків у різних галузях вітчизняної юриспруденції. Зауваження наукового керівника, висловлені в процесі підготовки роботи, повністю враховані автором. Основні положення й висновки дисертації були достатньою мірою висвітлені в опублікованих працях, що можуть бути зараховані за темою дисертації, а також апробовані під час виступів на науково-практичних конференціях.

Таким чином, Палій Н.О. в процесі дисертаційного дослідження отримала нові науково аргументовані результати, які мають суттєве значення для теорії держави і права, спрямовані на вирішення завдань як теоретичного, так і прикладного значення. Відповідно, дисертаційне дослідження Палій Н.О. відповідає вимогам, встановленим чинним законодавством України у сфері вищої

освіти, а його автор – Палій Наталія Олегівна заслуговує на присудження їй освітньо-наукового ступеню доктора філософії за спеціальністю «081 – Право».

ВИСНОВОК

**Інституту держави і права імені В.М. Корецького НАН України
про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів
дисертації Палій Наталії Олегівни на тему: «Теоретико-правовий аспект
протидії дискримінації жінок з вразливих груп», поданої на здобуття ступеня
доктора філософії у галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»**

1. Обґрунтування вибору теми дисертаційного дослідження, зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами

Здобувач вмотивовано та переконливо обґрунтовує актуальність та практичну необхідність опрацювання питань, що становлять предмет його дослідження, висвітлюючи зв'язок теми дисертації з існуючими на сьогодні науковими програмами, планами та темами.

Зокрема, актуальність обраної для дисертаційного дослідження теми обумовлена, в першу чергу, теоретичною і практичною важливістю отриманих результатів, які стосуються протидії дискримінації жінок з вразливих груп, які є важливим аспектом забезпечення принципу рівності. Вивчення цієї проблеми допомагає виявити нерівності та обмеження, з якими стикаються жінки з вразливих груп у суспільстві, та розробити ефективні стратегії для їх подолання. Дослідження даного питання сприяє зміні суспільної свідомості, що дає можливість усвідомити наявні проблеми, стереотипи та нерівності, які впливають на жінок, утвердженню в суспільстві толерантності та справедливості. Вивчення різних аспектів дискримінації жінок допомагає виявити порушення їх прав та забезпечити відповідний захист.

Дослідження має значущу актуальність, оскільки проблеми рівних можливостей для жінок і чоловіків залишаються важливою темою як в Україні, так і у світі. Незважаючи на наявність нормативних актів, які регулюють цю сферу, загальне розуміння гендерних проблем є досить низьким. Особливо гостро це стосується жінок з вразливих груп: внутрішньо-переміщених осіб, сільських мешканок, ромських жінок, жінок з інвалідністю, жінок, хворих на ВІЛ-СНІД, жінок, що проживають на окупованих територіях та на лініях розмежування, і членів сімей військовослужбовців.

Особливо нагальними є питання доступу до належного рівня медичного обслуговування, низький рівень представленості жінок у житті територіальних громад, питання домашнього насильства, самореалізації жінок у сільській

місцевості у зв'язку з трудовою дискримінацією та навантаженням домашніми справами, упереджене ставлення з боку частини суспільства до жінок-ромів, що спричиняє дискримінацію у сфері охорони здоров'я, освіти, соціального захисту, питання відсутності захисту прав, свобод, законних інтересів внутрішньо-переміщених осіб, проблеми, які виникають у жінок-інвалідів у зв'язку з непристосованістю будівель до безперешкодного пересування таких осіб тощо. Щодо таких категорій осіб дискримінація може містити ознаки множинності, тобто посилюватися ознаками етнічної належності, інвалідності, віку тощо.

Актуальність дослідження підкреслюється відсутністю на законодавчому рівні гарантій доступу жінок з вразливих груп до необхідної інформації щодо їхніх прав та можливостей. Важливим є розробка ефективних механізмів захисту цих груп, а також визначення чітких критеріїв вразливості та дефініції "жінки з вразливих груп" на законодавчому рівні.

Палій Н.О. вірно визначає зв'язок своєї дисертаційної роботи з актуальними на сьогодні науковими програмами, планами та темами. Проблематика здійсненого здобувачем дослідження відповідає програмі науково-дослідної діяльності Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України і є складовою частиною планових тем відділу теорії держави і права «Право і прогрес: запити громадянського суспільства» (номер державної реєстрації: РК0117U002697), «Роль правової доктрини в реформуванні національної правової системи: запити-підходи-рішення» (номер державної реєстрації: РК0119U103206), «Оптимізація правотворчої діяльності: теоретико-прикладні засади» (номер державної реєстрації: РК0121U114449).

2. Мета і завдання дисертаційного дослідження

Метою дисертаційного дослідження є здійснення теоретико - правового аналізу концептуальних причин виникнення дискримінації жінок з вразливих груп і визначення можливих шляхів і засобів протидії такій дискримінації.

Для досягнення мети були поставлені такі завдання:

- проаналізувати передумови виникнення дискримінації жінок з вразливих груп;
- дослідити методологічну основу дослідження цього явища у контексті вихідних положень, які передували сучасному етапу розуміння дискримінації жінок з вразливих груп;
- визначити сутнісні характеристики терміну «жінки з вразливих груп» та надати авторську дефініцію;
- виділити категорії жінок з вразливих груп та охарактеризувати їх особливості;

- виявити проблемні сфери суспільних відносин, пов'язані з дискримінацією жінок з вразливих груп;
- охарактеризувати вплив сучасних реформ на становище жінок з вразливих груп;
- проаналізувати зарубіжний досвід правового забезпечення протидії дискримінації жінок з вразливих груп;
- визначити способи та перспективи вдосконалення правового механізму протидії дискримінації жінок з вразливих груп.

3. Об'єкт, предмет та теоретико-методологічна база дисертаційного дослідження

Здобувач правильно визначає об'єкт та предмет дисертаційного дослідження, а також надає вичерпне обґрунтування використання теоретико-методологічної бази, необхідного для повноцінного проведення такого дослідження.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини у сфері виникнення, поширення та протидії дискримінації жінок з вразливих груп.

Предметом дослідження є теоретико-правові аспекти протидії дискримінації жінок з вразливих груп.

Достовірність отриманих дисертантом наукових результатів забезпечується широким використанням комплексу філософських, загальнонаукових та спеціально-юридичних *методів наукового пізнання*.

Зокрема, синергетичний підхід був застосовано для виявлення взаємодії між різними формами дискримінації жінок та їх взаємозв'язку зі стереотипами та уявленнями про роль жінки у суспільстві. Феноменологічний підхід дав можливість проаналізувати досвід жінок з вразливих груп у контексті дискримінації, що, у свою чергу, сприяло виробленню рекомендацій для протидії цим негативним проявам.

Герменевтичний підхід використовувався у зв'язку з необхідністю пізнання та інтеграції нормативно-правових актів, текстів наукових праць та інших текстів, що стосуються протидії дискримінації жінок з вразливих груп.

Історичний та логічний методи використовуються під час аналізу еволюції філософської та наукової думки щодо розуміння дискримінації жінок та її конкретних проявів у різні історичні епохи. Метод моделювання допоміг зрозуміти можливі наслідки і рівень ефективності реалізації різних законодавчих норм у процесі протидії дискримінації жінок з вразливих груп.

Метод аналізу дав змогу виявити прогалини у законодавстві, що перешкоджають реалізації прав жінок з вразливих груп та запропонувати шляхи вдосконалення законодавства.

Системний метод уможливив розгляд проблеми дискримінації жінок з вразливих груп як складної системи, в якій взаємодіють багато факторів та елементів, отримання комплексного розуміння проблеми дискримінації жінок з вразливих груп та розробку пропозиції щодо більш ефективних та цілеспрямованих стратегій протидії їй. Системний підхід дав змогу поєднати всі аспекти досліджуваної проблеми, включаючи взаємодію різних суб'єктів, вплив зовнішніх факторів та ефективність запровадження заходів протидії дискримінації.

Для вирішення поставленої у дисертації мети та обумовлених нею завдань, здобувачем було використано змістовну *теоретико-методологічну та емпіричну базу*.

Проблематика протидії дискримінації жінок з вразливих груп була і залишається предметом дослідження на рівні дисертацій, монографій, наукових статей тощо. Емпірична база дослідження презентована як вітчизняними, так і зарубіжними нормативними джерелами.

Принцип рівності в праві є об'єктом досліджень багатьох науковців, юристів та філософів. Аналіз наукових джерел дає підстави вважати, що найбільше ці дослідження прямо чи опосередковано проводились як у теорії права, так і в окремих галузях права, зокрема в трудовому праві та праві соціального забезпечення.

Дослідження в сфері гендерної рівності та протидії дискримінації проводили такі вітчизняні вчені як С. Береза, С. Бобровник, Б. Болотіна А. Бондар, Р. Веприцький, В. Городовенко, О. Дашковська, Г. Журавльова М. Качинська, О. Кочемировська, К. Левченко, Р. Луцький, О. Матвієнко, Т. Мельник, А. Олійник, Н. Оніщенко, Н. Пархоменко, О. Петришин, С. Погребняком, М. Поліковський, В. Пузирний, С. Сунегін, Т. Тарахонич, М. Томашевська, Т. Фулей, Т. Чепульченко, І. Янковець.

Також актуальні питання гендерної рівності та протидії дискримінації жінок з вразливих груп дістали своє відображення у працях зарубіжних науковців – Омара Де Кардона (Omar D Cardona), Джошуа С. Голдстейна (Joshua S. Goldstein), І. Вандьо, Бріса Діксона (Brice Dickson), Катерін Палплант (Catherine Palplant).

Філософську основу дослідження становлять праці таких мислителів минулого, як: А. Августин, Т. Аквінський, Арістотель, Г. Гегель, Т. Гоббс, І. Кант, Дж. Локк, А. Медіоланський, Платон, Ж.-Ж. Руссо, Тертуліан, Р. Філмер та ін, а також присвячені роботи С. Боднара, Н. Бокало, Л. Худояр та ін.

4. Наукова новизна дисертаційного дослідження, теоретична та практична цінність одержаних результатів

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація незважаючи на те, що питання рівності, в тому числі, гендерної рівності визначається тривалим періодом дослідження як в соціальній так і правовій науці, є одним із перших у вітчизняній юридичній науці комплексним дослідженням теоретико-правових аспектів протидії дискримінації жінок з вразливих груп

вперше:

- систематизовано критерії віднесення жінок до вразливих груп: зокрема, соціально-економічний статус, доступ до освіти та системи охорони здоров'я, наявність дискримінації чи насильства, потреби у захисті та підтримці, географічна віддаленість від міста, вразливість внаслідок воєнного конфлікту, етнічне походження тощо;
- визначено підходи до розуміння та визначення поняття "жінки з вразливих груп", враховуючи їх особливі потреби, соціокультурний контекст та ставлення суспільства до цих категорій;
- розроблено авторські дефініції понять «жінки з вразливих груп» («жінки, які перебувають у особливо вразливих і незахищених станах у суспільстві через різні фізичні, соціальні, економічні, культурні, політичні чи інші життєві обставини») та «гендерно-обумовлене насильство» («насильницькі дії, які вчиняються особою однієї статі, з мотивів приналежності іншої особи до протилежної статі»);
- визначено поняття «протидія дискримінації жінок» у вузькому розумінні - як систему заходів, що здійснюються різними суб'єктами (органами держави, органами місцевого самоврядування, громадськими організаціями, правозахисними групами та окремими громадянами) з метою припинення дискримінації жінок: протидія обмеженням у визнанні, реалізації або користуванні правами і свободами або привілеями в будь-якій формі, відповідно до законодавства; надання необхідного захисту та допомоги постраждалій особі; відшкодування їй завданої шкоди та притягнення до відповідальності винних осіб та в широкому сенсі - як систему дій, засобів, механізмів, передбачених законодавством і спрямованих на запобігання, усунення, зменшення або ліквідацію негативного впливу фактів дискримінації, поновлення порушених прав та захист інтересів шляхом компенсації за заподіяну моральну й матеріальну шкоду та притягнення до відповідальності винних осіб у порядку, передбаченому законодавством.

удосконалено:

- критерії поділу жінок з вразливих груп: 1) категорії із соціально-економічним статусом (наприклад, безробітні, жінки з низьким рівнем доходу); 2) вікові категорії жінок; 3) жінки з особливими потребами (наприклад, внутрішньо-переміщені жінки, жінки, які проживають на лінії розмежувань, жінки – члени сімей військовослужбовців, жінки з маленькими дітьми, жінки з інвалідністю; 4) етнічне походження (наприклад, жінки - роми); 5) географічна віддаленість (наприклад, жінки, які проживають у сільській місцевості);
- підходи до боротьби з гендерно-обумовленим насильством: 1) ті, які пов'язані зі зменшенням ризику такого впливу; 2) ті, що пов'язані з наданням відповідної допомоги та своєчасного доступу до якісних послуг, що відповідають потребам осіб, які зазнали такого насильства.
- визначення понять «миротворчість» - як діяльність, спрямована на зміцнення миру і безпеки, ліквідацію або обмеження міждержавних, міжетнічних, міжконфесійних та інших конфліктів і суперечностей та «миробудівництво» - дії, спрямовані на створення механізмів, забезпечення миру за наявності воєнних дій та забезпечення гарантій для досягнення сталого миру, створення структур та механізмів запобігання майбутнім конфліктам;
- пропозиції щодо вдосконалення реформ, впровадження нових заходів забезпечення соціальної підтримки і захисту жінок: забезпечення навчання та формування навичок ефективного пошуку роботи для внутрішньо переміщених осіб; розробка дієвого міжнародно-правового механізму притягнення винних до відповідальності та забезпечення їм покарання з метою захисту жінок, які проживають на лінії розмежування та в зоні активних бойових дій, у тому числі на окупованих територіях; включення жінок у миротворчі процеси; вдосконалення інфраструктури сільської місцевості для забезпечення жінкам доступу до медичних, освітніх послуг, розширення мережі дитячих закладів; розвиток інформаційних кампаній для подолання гендерних стереотипів; залучення жінок до процесу прийняття рішень як на місцевому, так і національному рівнях.

набули подальшого розвитку:

- рекомендації щодо запобігання та протидії дискримінації жінок з вразливих груп, які спрямовані на створення рівних можливостей, захист прав та поліпшення життєвих умов цих жінок;
- положення щодо особливостей адаптації національного законодавства у сфері протидії дискримінації жінок з вразливих груп до права ЄС;
- наукові положення щодо участі жінок у миротворчих процесах та миробудівництві як важливої складової гендерної рівності;

- аргументи щодо наукової обґрунтованості політик, на підставі яких будуть реалізовані ефективні заходи щодо забезпечення потреб різних вразливих категорій жінок.

Наукова цінність дисертації полягає у тому, що висновки, сформульовані у роботі, логічно доповнюють і розвивають розділи теорії права, присвячені правовому статусу особи загалом та зокрема визначенню значення, ролі та місця юридичної категорії «жінки з вразливих груп», які можуть бути використані для вдосконалення теоретичних напрацювань про вказану категорію та враховані при розробці відповідних нормативно-правових актів. Запропоновані положення також можуть стати основою для подальшої науково-пошукової діяльності у межах окремих галузей вітчизняної юриспруденції в частині напрямів розробки та забезпечення ефективних юридичних механізмів щодо відповідних суспільних відносин. Крім того, результати дослідження можна використовувати у навчальному процесі при викладанні в юридичних та інших гуманітарних навчальних закладах базових та спеціальних курсів із загальної теорії держави і права, філософії права, міжнародного права та порівняльного правознавства, а також при підготовці навчально-методичних посібників та інших навчальних матеріалів.

Практичне значення отриманих результатів дисертаційного дослідження можуть бути використані: 1) у науково-дослідній роботі для подальшого вивчення проблем протидії дискримінації жінок; 2) у правотворчій діяльності з метою вдосконалення національної нормативно-правової бази в контексті євроінтеграції України та удосконалення механізмів досягнення гендерної рівності; 3) у процесі правозастосовної сфері – для вдосконалення способів захисту жінок з вразливих груп; 4) у навчальному процесі – для підготовки навчальних курсів; 5) у правовому вихованні – для підвищення правової свідомості та правової культури населення.

5. Наукові публікації, у яких висвітлені основні наукові результати дисертації, повнота опублікування результатів дисертації

Основні наукові результати дисертації висвітлені у *11 публікаціях*, які повністю відображають зміст проведеного наукового дослідження, а також суть викладених у ньому висновків та рекомендацій. За результатами науково-пошукової діяльності, дисертантом було опубліковано наступні наукові доробки.

Праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Палій Н.О. Правові аспекти протидії дискримінації жінок (міжнародний досвід). *Бюлетень Мін'юсту України*. 2019. Вип. 3. С. 47-58.

2. Палій Н.О. Гендерна правова експертиза. Сучасні виклики та завдання. *Альманах права*. 2019. Вип. 10. С. 226-231.
3. Палій Н.О. Партнерство Біарішц: національний контекст та міжнародне визнання. *Альманах права*. 2020. Вип. 11. С. 201-207.
4. Палій Н.О. Про окремі терміни і дефініції в законодавстві про гендерну рівність». *Альманах права*. 2021. Вип. 12 С. 220-226.
5. Палій Н.О. Гендерно-обумовлене насильство *Visegrad Journal on Human Rights*. 2021. Вип. 4. С.176-180.
6. Палій Н.О. Методологічні засади дослідження принципу рівності. *Альманах права*. 2023. Вип. 14. С. 494-501.

Роботи, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Палій Н.О. Проблеми удосконалення гендерно-правової експертизи. Юридична наука в ХХІ столітті: перспективні та пріоритетні напрями досліджень: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 10-11 травня 2019р.) / за заг ред. Т. О. Коломоєць. Запоріжжя: ЗНУ, 2019. С. 5-9.
2. Палій Н.О. Забезпечення правового регулювання гендерної рівності на шляху євроінтеграції України. Особливості розвитку законодавства України у контексті євроінтеграційних процесів: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 31 травня – 1 червня 2019 р.) / Харків: Східноукраїнська наукова юридична організація, 2019. С. 16-20.
3. Палій Н.О. Проблеми удосконалення гендерного законодавства щодо окремих категорій жінок в Україні. Modernization of today's sciernce: expeirience and trands: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Singapore, Republic of Singapore, травень 2021 року) European Scientific Platform. 2021. С. 95-97.
4. Палій Н.О. Послідовність наукових досліджень проблем гендерної рівності в Україні. The process and dynamics of the scientific path: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Athens, Hellenic Republic, вересень 2021 року) European Scientific Platform. 2021. С. 61-63.
5. Палій Н.О. Запобігання та протидія домашньому насильству та насильству за ознаками статі: проблемні питання в умовах російської агресії: матеріали міжнародного круглого столу. (м. Одеса, 12 жовтня 2022 р.) / за заг ред. В.А. Дем'янчук. Харків: Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука. 2022. С. 12-16.

6. Структура дисертації, логіка викладу її основних частин та обсяг дисертаційного дослідження

Структура та обсяг дисертації обумовлені метою та завданнями дисертаційного дослідження. Дисертація складається із двох анотацій

(українською та англійською мовами), вступу, трьох розділів, які об'єднують 7 підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатка А. Загальний обсяг дисертації становить 231 сторінку, з яких основний текст – 200 сторінок, список використаних джерел – 21 сторінка, який налічує 187 найменування, додаток А – 1 сторінка.

7. Особистий внесок здобувача

Дисертація виконана Палій Н.О. самостійно. Усі сформульовані в ній положення і висновки обґрунтовано на основі особистих досліджень автора. У дисертації ідеї та розробки належать автору. Усі положення новизни, що виносяться на захист, та висновки, зроблені у цій дисертації, апробовані та опубліковані автором одноособово.

8. Характеристика особистості здобувача

Палій Наталія Олегівна народився 21 грудня 1984 року у місті Львові.

З 2002 року по 2008 рр. навчався в Київському університеті права НАН України.

З 2008 по 2012 роки працювала в юридичній фірмі «Лавринович і Партнери».

З 2012 по 2015 працювала в Міністерстві юстиції України та посаді помічника Міністра та Директора департаменту взаємодії з органами влади та у Вищій раді правосуддя.

З вересня 2015 по теперішній час веде приватну адвокатську практику.

З листопада 2018 року навчається в аспірантурі Інституту держави і права імені В.М. Корецького НАН України, відділ теорії держави і права.

9. Оцінка мови та стилю дисертації

Дисертація написана з правильним вживанням юридичної та спеціальної термінології. Текстове подання матеріалів досліджень, наукових положень, висновків і рекомендацій забезпечують легкість та доступність їх сприйняття і відповідають стилю науково-дослідної літератури.

За результатами попередньої експертизи дисертаційного дослідження, виконаного Палій Н.О., а також вивчення повноти публікації основних результатів дослідження:

УХВАЛЕНО:

1. Затвердити висновок про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації *Палій Наталії Олегівни* на тему: «Теоретико-правовий аспект протидії дискримінації жінок з вразливих груп».

2. Визнати, що за актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною цінністю здобутих результатів дисертація Палій Н.О. є фундаментальним науковим дослідженням з актуальних питань, характеризується

едністю змісту, містить наукові результати, що мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення, що, своєю чергою, свідчить про особистий внесок здобувача у розвиток юридичної науки, зокрема доктрини вітчизняної теорії права. Подане до захисту дисертаційне дослідження відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від 03 квітня 2019 року № 283), Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами від 21.03.2022 р. № 341).

Результати голосування щодо рекомендації до захисту дисертації Палій Н.О. на тему: «Теоретико-правовий аспект протидії дискримінації жінок з вразливих груп» на здобуття освітньо-наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

За – 9

Проти – немає

Утримались – немає

Головуючий на засіданні:
завідувач відділу теорії держави і права
Інституту держави і права
імені В.М. Корецького НАН України,
доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАН України,
заслужений юрист України

Н.М. Пархоменко